

تاریخ شفاهی و جایگاه آن در
تاریخ‌نگاری معاصر ایران
(۱۳۵۸-۱۳۸۵ ش)

نوشته

دکتر مرتضی نورانی

دکتر مهدی ابوالحسنی ترقی

تهران، ۱۳۹۴

پژوهشکده تاریخ اسلام

تاریخ شفاهی و جایگاه آن در
تاریخ‌نگاری معاصر ایران
(۱۳۵۸-۱۳۸۵ ش)

تألیف دکتر مرتضی نورائی، دکتر مهدی ابوالحسنی ترقی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۴

شماره رگان: ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: پ تقویم

ردیف سار: ۳۷

تومان: ۲۵۰۰۰

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رستگاران، شهر: تهران، شماره ۹

تلفن: ۳ - ۸۸۶۷۶۸۶۱ - ۸۸۶۷۶۸۶۰ نمابر:

web: www.ptc.ac.ir

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

نورائی، مرتضی، ۱۳۴۰ -

تاریخ شفاهی و جایگاه آن در تاریخ‌نگاری معاصر ایران
(۱۳۵۸-۱۳۸۵ ش)

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۴.

۳۳۰ص: جدول

فروست:

شابک:

پژوهشکده تاریخ اسلام: ۳۷.

978-600-7398-09-8

شناسه افزوده:

ابوالحسنی ترقی، مهدی، ۱۳۴۸ -

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۵۶۵۹۹

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بی‌انگیزه و بی‌ارزش نیست. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان عرب را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به دست توانا ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف با منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجهۀ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آنها به ده برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم سابقۀ پژوهشکده، تأسیس دانشنامۀ جمع‌بندی تاریخ جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن، در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیلۀ پایگاه اینترنتی خود با همه پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همه فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندۀ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و هماهنگ، که انعکاس‌دهندۀ همه آثار موجود در زمینه تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانۀ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است که به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همه تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهدای خامنه‌ای

رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۵
----------	----

بخش اول: مبانی نظری و روش‌شناسی تاریخ شفاهی

فصل اول: تاریخچه و فلسفه تاریخ شفاهی	۱۹
۱.۱. فلسفه تاریخ شفاهی	۱۹
۱.۲. تعاریف و حیطه‌های تاریخ شفاهی	۲۲
۱.۳. پیشینه	۲۴
۱.۴. توسعه دموکراسی و شکل‌گیری تاریخ شفاهی	۲۸
۱.۵. ماهیت تاریخ شفاهی	۳۱
۱.۶. تاریخ شفاهی و تبیین رویدادها	۳۵
۱.۷. معرفت تاریخی در تاریخ شفاهی	۳۹
۱.۸. گزینش در تاریخ شفاهی	۴۴

فصل دوم: سنت شفاهی و تاریخ شفاهی	۴۸
----------------------------------	----

۲.۱. چشم‌انداز	۴۸
۲.۲. سنت شفاهی	۵۰
۲.۳. پیشینه سنت شفاهی	۵۱

۵۴	۲.۴. کارکردهای سنت شفاهی
۵۷	۲.۵. تمایزها و تفاوت‌های سنت شفاهی با تاریخ شفاهی
۵۹	۲.۶. وجوه مشترک سنت شفاهی با تاریخ شفاهی
۶۳	فصل سوم: خاطره‌نگاری و تاریخ شفاهی
۶۳	۳.۱. چشم‌انداز
۶۵	۳.۲. خاطره و خاطره‌نگاری
۶۷	۳.۳. پیشینه خاطره‌نگاری
۷۰	۳.۴. انواع خاطرات
۷۱	۳.۵. کارکردهای خاطرات
۷۳	۳.۶. تشابه و تمایز بای خاطره‌نگاری با تاریخ شفاهی
۸۴	فصل چهارم: موضوع و موده‌های در تاریخ‌نگاری شفاهی
۸۴	۴.۱. چشم‌انداز
۸۶	۴.۲. وجه نظری موضوع‌یابی
۸۹	۴.۳. محورهای نظریه بنیادی
۹۰	۴.۴. کاربرست شیوه نظریه بنیادی
۹۲	۴.۵. الگوی پیشنهادی
۹۳	۴.۶. میدان‌ها و حوزه‌های تحقیق
۹۴	۴.۶.۱. حوزه آموزشی
۹۵	۴.۶.۲. حوزه اجتماعی
۹۵	۴.۶.۳. حوزه اداری
۹۶	۴.۶.۴. حوزه اقتصاد و معیشت
۹۶	۴.۶.۵. حوزه امنیت
۹۷	۴.۶.۶. حوزه بهداشت و تغذیه
۹۷	۴.۶.۷. حوزه خانواده
۹۸	۴.۶.۸. حوزه سیاست
۹۸	۴.۶.۹. حوزه شهر و شهرسازی

۹۹	۴.۶.۱۰. حوزه فرهنگی و هنری
۹۹	۴.۶.۱۱. حوزه قضا و عدالت
۱۰۱	فصل پنجم: مصاحبه، سازوکار تاریخ شفاهی
۱۰۱	۵.۱. چشم‌انداز
۱۰۳	۵.۲. تعاریف مصاحبه
۱۰۴	۵.۳. پیشینه مصاحبه
۱۰۴	۵.۴. انواع مصاحبه
۱۰۶	۵.۵. پرسش، روش‌ها و انواع آن
۱۰۸	۵.۶. مصاحبه در تاریخ شفاهی
۱۰۹	۵.۷. ماهیت مصاحبه در تاریخ شفاهی
۱۱۳	۵.۸. ویژگی‌های مصاحبه‌کننده
۱۱۴	۵.۹. ویژگی‌های مصاحبه‌شونده
۱۱۵	۵.۱۰. مراحل و عوامل مؤثر بر مصاحبه تاریخ شفاهی
۱۱۷	۵.۱۱. روش‌های متعارف مصاحبه در تاریخ شفاهی
۱۱۹	فصل ششم: مشکلات نظری و کارکردی تاریخ شفاهی
۱۱۹	۶.۱. چشم‌انداز
۱۲۰	۶.۲. خلوص و سندیت شواهد شفاهی
۱۲۲	۶.۳. چگونگی چرخه تولید شواهد شفاهی
۱۲۳	۶.۳.۱. زبان
۱۲۳	۶.۳.۲. عناصر روانی-اجتماعی
۱۲۴	۶.۳.۳. انواع ارتباط در مصاحبه
۱۲۵	۶.۴. کارکردها
۱۲۶	۶.۵. آسیب‌ها
۱۳۵	۶.۶. ویراستاری در تاریخ شفاهی
۱۳۵	۶.۶.۱. مقدمه
۱۳۵	۶.۶.۲. کاربری‌های تاریخ شفاهی

۱۳۷	۶.۶. ویرایش در تاریخ شفاهی
۱۴۱	۶.۶. مراحل ویراستاری در تاریخ شفاهی
۱۴۸	۶.۶. آسیب‌شناسی ویراستاری در تاریخ شفاهی
۱۵۱	۶.۶. جمع‌بندی و تأملات

بخش دوم: کارکرد تاریخ شفاهی در تولیدات تاریخ معاصر

۱۵۵	فصل اول: جایگاه تاریخ معاصر در مطالعات تاریخی
۱۵۵	۱.۱. ضرورت توجه به تاریخ معاصر
۱۵۹	۱.۲. تاریخ عصر در گذر زمان
۱۶۳	۱.۳. نگاه معاصر به تاریخ
۱۶۶	۱.۴. تاریخ معاصر ایران
۱۷۰	فصل دوم: روش علمی تاریخ شفاهی در مطالعات تاریخ معاصر
۱۷۰	۲.۱. چشم‌انداز
۱۷۲	۲.۲. انقلاب اسلامی ایران: دیدگاه‌ها، تحلیل‌ها و روش‌ها
۱۷۷	۲.۳. پیش‌درآمد تاریخ شفاهی: تواریخ شفاهی ناآگاهان
۱۷۷	۲.۳.۱. آثار روزنامه‌نگاران و خبرنگاران مطبوعات و رسانه‌ها
۱۸۲	۲.۳.۲. آثار نویسندگان مستقل درباره شخصیت‌های سیاسی و مذهبی
۱۸۷	۲.۳.۳. آثار مربوط به گروه‌ها و جناح‌های ملی‌منه‌می
۱۹۳	۲.۳.۴. کتاب‌های تحقیقی
۱۹۵	فصل سوم: معرفی و تحلیل تولیدات تاریخ شفاهی ایران (داخل کشور)
۱۹۵	۳.۱. بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی ایران
۱۹۷	۳.۱.۱. خط‌مشی تاریخ‌نگاری
۱۹۸	۳.۱.۲. بخش خاطرات
۲۰۰	۳.۱.۳. ویرایش و تدوین
۲۰۲	۳.۱.۴. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۰۵	۳.۲. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

۲۰۶	۳.۲.۱. اداره تاریخ شفاهی
۲۰۷	۳.۲.۲. مصاحبه‌ها و روایان
۲۰۹	۳.۲.۳. ویرایش و تدوین
۲۱۰	۳.۲.۴. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۱۲	۳.۳. مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۲۱۳	۳.۳.۱. تاریخ شفاهی مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۲۱۵	۳.۳.۲. ویرایش و تدوین
۲۱۶	۳.۳.۳. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۱۸	۳.۴. دفتر ادبیات انقلاب اسلامی
۲۲۰	۳.۴.۱. واحد تاریخ شفاهی
۲۲۱	۳.۴.۲. مصاحبه‌ها و روایان
۲۲۳	۳.۴.۳. ویرایش و تدوین
۲۲۴	۳.۴.۴. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۲۶	۳.۵. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
۲۲۷	۳.۵.۱. گروه تاریخ
۲۲۸	۳.۵.۲. ویرایش و تدوین
۲۳۰	۳.۵.۳. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۳۱	۳.۶. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۲۳۲	۳.۶.۱. گروه اطلاع‌رسانی منابع دیداری و شنیداری
۲۳۳	۳.۶.۲. مصاحبه‌ها و روایان
۲۳۵	۳.۶.۳. ویرایش و تدوین
۲۳۶	۳.۶.۴. تحلیل و ارزیابی آثار
۲۴۰	۳.۷. سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
۲۴۱	۳.۷.۱. آرشیو تاریخ شفاهی
۲۴۳	۳.۷.۲. مصاحبه‌ها و روایان
۲۴۴	۳.۷.۳. طرح‌ها
۲۴۹	۳.۸. تاریخ شفاهی دفاع مقدس

۳۴۹	۳.۸.۱. در آمدی بر تاریخ‌نگاری جنگ تحمیلی
۳۵۰	۳.۸.۲. زمینه‌های شکل‌گیری تاریخ شفاهی دفاع مقدس
۳۵۴	۳.۸.۳. تحلیل و ارزیابی آثار
۳۵۸	فصل چهارم: معرفی و تحلیل تولیدات تاریخ شفاهی ایران (خارج کشور)
۳۵۸	۴.۱. چشم‌انداز
۳۵۹	۴.۲. طرح تاریخ شفاهی ایران دانشگاه هاروارد
۳۶۰	۴.۲.۱. شخصیت طرح
۳۶۲	۴.۲.۲. صاحب‌ها و راویان
۳۶۶	۴.۲.۳. ویرایش و تدوین
۳۶۷	۴.۲.۴. تحلیل و ارزیابی آثار
۳۷۰	۴.۳. طرح تاریخ شفاهی دانشگاه تهران (دانشگاه کلمبیا)
۳۷۳	۴.۳.۱. صاحب‌ها و راویان
۳۷۵	۴.۳.۲. ویرایش و تدوین
۳۷۶	۴.۳.۳. تحلیل و ارزیابی آثار
۳۷۹	۴.۴. طرح تاریخ شفاهی چپ ایران
۳۷۹	۴.۴.۱. چپ در تاریخ معاصر ایران
۳۸۰	۴.۴.۲. زمینه‌های شکل‌گیری تاریخ شفاهی چپ
۳۸۲	۴.۴.۳. پیشینه تاریخ‌نگاری شفاهی چپ
۳۸۹	۴.۴.۴. انجمن مطالعات تاریخ شفاهی ایران
۳۹۱	۴.۴.۵. تاریخ شفاهی چپ ایران
۳۹۲	۴.۴.۶. صاحب‌ها و راویان
۳۹۴	۴.۴.۷. تحلیل و ارزیابی آثار

بخش سوم: ویژگی‌ها و آسیب‌شناسی تاریخ شفاهی ایران

۳۹۹	فصل اول: ویژگی‌ها
۳۹۹	۱.۱. مراکز تاریخ شفاهی

۳۰۴	۱.۲. تولیدات تاریخ شفاهی
۳۰۵	۱.۳. مزایای تاریخ شفاهی ایران
۳۰۵	۱.۳.۱. بازایی تاریخ
۳۰۹	۱.۳.۲. روان‌شناسی و جامعه‌شناسی تاریخی
۳۱۱	۱.۳.۳. بازایی مراجع و تحول اسنادی
۳۱۲	۱.۳.۴. سایر موضوعات
۳۱۴	فصل دوم: آسیب‌ها
۳۱۴	۲.۱. فقدان خریه
۳۱۷	۲.۲. سیاست‌زدگرم
۳۲۲	۲.۳. نخبه‌گرایی
۳۲۵	۲.۴. رعایت نکردن سازوکارهای فنی
۳۳۱	۲.۵. آرشیو
۳۳۳	۲.۶. سرعت و تنوع تولیدات
۳۳۵	۲.۷. فرهنگ جامعه
۳۳۷	۲.۸. خاطره‌نگاری
۳۳۷	۲.۹. موازی‌کاری
۳۳۸	۲.۱۰. چالش‌ها و موانع تاریخ شفاهی دفاع مقدس
۳۴۰	فصل سوم: راهکارها
۳۴۱	۳.۱. مشارکت دانشگاه‌ها
۳۴۳	۳.۲. توجه به حیطه‌های اجتماعی و اقتصادی
۳۴۴	۳.۳. تمرکز اجرایی
۳۴۵	نتیجه
۳۴۹	پیوست‌ها
۳۵۳	پی‌نوشت‌ها

۳۵۵	فهرست منابع و مآخذ
۳۵۵	الف) منابع فارسی (کتاب)
۳۶۴	ب) منابع فارسی (مقالات)
۳۷۱	ج) منابع انگلیسی (کتاب)
۳۷۱	د) منابع انگلیسی (مقالات)
۳۷۲	ه) منابع اینترنتی
۳۷۵	و) مصاحبه‌ها
۳۷۷	نمایه

پیشگفتار

امروزه علم تاریخ فراتر از نقل، روایت، تبیین و تحلیل مجموعه رویدادهای سیاسی است. محققان، تاریخ را در ردیف علوم اجتماعی قرار داده‌اند؛ زیرا تبیین مسائل جامعه معاصر بدون در نظر گرفتن ماهیت تاریخی پدیده‌های اجتماعی امکان‌پذیر نیست. پژوهشگران علوم اجتماعی نیز بدون استفاده از تاریخ و هر چند درک تاریخی پدیده‌ها نمی‌توانند ماهیت واقعی مسائلی را که با آنها روبه‌رو هستند، تجزیه و تحلیل کنند. از آنجا که هر سنت پایداری، محصول تاریخ است، بنابراین بیان و پایه‌های رشد و توسعه همه‌جانبه بر تجارب و اندوخته‌های تاریخی نهاده شده است.

با توجه به جایگاه تاریخ در دنیای معاصر، نمایش و گسترش راسخیت‌های تاریخی نه تنها در تحقیقات تاریخی اهمیت دارد، بلکه ابزار و مصالح مورد نیاز محققان اجتماعی را نیز فراهم آورده است. از این رو، شناخت و به‌کارگیری روش‌های کارآآمده عالم و تحقیق تاریخی از دیرباز مورد توجه مورخان و محققان تاریخ بوده است. متناسب با رشد اجتماعی و فرهنگی جوامع بشری، پیوسته نگاه به گذشته و استفاده از روش‌های گردآوری اطلاعات، شواهد، مدارک و تولید سند رو به پیشرفت و تکامل بوده است.

روش علمی تاریخ شفاهی یعنی استفاده از مصاحبه فعال برای ضبط و ثبت خاطرات افراد عامل، ناظر یا شاهد رویدادهای تاریخی و مهم‌تر از آن، ضبط و ثبت تجارب شخصی افراد در حیطه‌ها و عرصه‌های مختلف جامعه انسانی. این روش در چند دهه عمر خود

پس از جنگ جهانی دوم به موفقیت‌های چشمگیری در دنیای غرب دست یافته است. به تدریج، این روش علمی کم‌وبیش کاربرد فراگیر و گسترده‌ای یافت و حال دیگر محدود به رأس هرم اجتماعی و موضوعات حول محور قدرت نیست.

نگاهی به انجمن‌های علمی، کنفرانس‌ها، همایش‌ها، مقالات و کتاب‌های تاریخ شفاهی حاکی از پذیرش نسبی این روش در دنیای خارج و اهمیت آن در کسب آگاهی‌ها و داده‌های بالارزش تاریخی برای استفاده در تحقیقات جامع تاریخی، جامعه‌شناسی، قوم‌شناسی، مردم‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی است. استفاده از این روش در ایران سابقه چندانی ندارد. ولی سرعت بهره‌گیری و تولید متون منتج از آن به قدری گسترده بوده است که شناخت، معرفی و نقد علمی آن را ایجاب می‌کند.

انقلاب اسلامی این نقطه عطف تحول در تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری معاصر ایران بوده است؛ زیرا بیشتر توانایی تاریخ شفاهی به سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی بازمی‌گردد. تحولاتی مانند پیروزی انقلاب اسلامی، سقوط نظام سیاسی پیشین و دوران دفاع مقدس موجب توجه ویژه به این روش شد. مراکز، نهادها و مؤسسه‌های علمی و انقلابی در داخل و خارج ایران با استفاده از شیوه تاریخ شفاهی، به تاریخ‌نگاری دست یازیده‌اند.

با وجود این، چالش عمده، نبود شناخت جامع علمی فلسفه، مبانی، ماهیت و سازوکارهای تاریخ شفاهی است. به همین دلیل، توانمندی تاریخ شفاهی مبتنی بر اهداف و مقاصد سیاسی، گاه با رویکردهای غیرعلمی به بازار عرضه شده است. بنابراین، آشنایی با روند شکل‌گیری تاریخ شفاهی، ماهیت و چیستی، فلسفه و سازوکارهای علمی، شناخت مراکز دست‌اندرکار تاریخ شفاهی در داخل و خارج کشور، تولیدات تاریخ شفاهی و نقد و تحلیل آن همواره ضرورت داشته است. در این اثر، ضمن آشنایی با تاریخ شفاهی، چیستی و کارکردهای تاریخ شفاهی، روند شکل‌گیری مراکز تاریخ شفاهی ایران را مطالعه و بررسی کرده‌ایم. در این راستا، از یک سو، جایگاه تاریخ شفاهی در بازنمایی و بازسازی گذشته نزدیک ایران و از سوی دیگر، ویژگی‌ها و آسیب‌های وارد بر استفاده از این روش در تاریخ معاصر ایران را مورد کنکاش قرار داده‌ایم.

کتاب حاضر از سه بخش تشکیل شده است. در بخش اول، مباحث نظری و روش‌شناسی تاریخ شفاهی را مطرح می‌کنیم. فلسفه وجودی، ماهیت و روند شکل‌گیری

این روش، مقایسهٔ تحلیلی تاریخ شفاهی با سنت شفاهی و خاطره‌نگاری، موضوعیابی، مصاحبهٔ فعال و مشکلات نظری و کارکردی تاریخ شفاهی، فصول شش‌گانه بخش اول را تشکیل می‌دهند. طرح اولیه پژوهش حاضر بر مطالعه علمی و تئوریک تاریخ شفاهی و سازوکارهای آن تأکید کرده است که خود، نخستین قدم را در تنظیم و تدوین هر تحقیق تشکیل می‌دهد. بنابراین، ضمن بازکاوی روند شکل‌گیری تاریخ‌نگاری علمی و استفاده از روش تاریخ شفاهی در مطالعات تاریخی، ماهیت، جایگاه و نقش تاریخ شفاهی را در دنیای معاصر تبیین، تشریح می‌کنیم و دو چالش اساسی را در استفاده از تاریخ شفاهی در ایران، یعنی یک‌رانگری سنت شفاهی با سازوکار تاریخ شفاهی و خاطره‌نگاری با تاریخ شفاهی، به‌طور مشروح مورد نقد و ارزیابی فنی قرار می‌دهیم.

در بخش دوم، کارکرد تاریخ شفاهی را در تولید منابع تاریخ معاصر ارزیابی می‌کنیم. مدخل این بخش، مبحث تاریخ معاصر و ضرورت‌های توجه محققان به آن است. افزون‌براین، نقش و تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر شکل‌گیری دیدگاه‌های نوین تاریخ‌نگاری و استفاده از روش‌های مدرن گردآوری آ‌های تاریخی در ایران، مدخل ورود به بحث اصلی است. در این بخش، هفت مرکز مؤسسه عمده دست‌اندرکار تاریخ شفاهی در ایران را شامل بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی ایران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، به ترتیب شکل‌گیری و فعالیت معرفی می‌کنیم و به نتایج حاصل از تحلیل و ارزیابی گزیدهٔ آثار تاریخ شفاهی آنها اشاره می‌کنیم. افزون‌براین، تاریخ شفاهی جنگ ایران و عراق را نیز به اختصار معرفی خواهیم کرد. همچنین در بخش تواریخ شفاهی ناآگاهانه، گزیده‌ای از کتاب‌هایی را که با عناوین دیگری غیر از تاریخ شفاهی، ولی در قالب تاریخ شفاهی منتشر شده‌اند، تحلیل و نقد می‌کنیم. در ادامه، روند شکل‌گیری سه طرح تاریخ شفاهی ایران را در خارج از کشور، یعنی تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، تاریخ شفاهی ایران دانشگاه هاروارد و تاریخ شفاهی چپ ایران، ذکر می‌کنیم و نتایج تحلیل و ارزیابی گزیدهٔ آثار تاریخ شفاهی این مراکز را نیز ارائه خواهیم داد.

با توجه به روند شکل‌گیری مراکز تاریخ شفاهی ایران در داخل و خارج کشور و نقد

و تحلیل محتوایی آثار این مراکز، بخش سوم کتاب به ویژگی‌ها و آسیب‌شناسی تاریخ شفاهی ایران اختصاص دارد. در این بخش، امتیازها و آسیب‌های مراکز و تولیدات تاریخ شفاهی ایران را برمی‌شمریم و در آخر، راهکارهایی را برای بهینه‌سازی کارکرد تاریخ شفاهی در تاریخ‌نگاری معاصر ایران پیشنهاد می‌کنیم.